

REFORMNÉ PEDAGOGICKÉ HNUTIE AKO ŠPECIFICKÁ PARADIGMA V ČINNOSTI UČITEĽOV NA SLOVENSKU V OBDOBÍ 1. ČSR

Eduard Lukáč

Abstrakt

Reformné pedagogické hnutie tvorí nevyhnutnú súčasť pedagogického dedičstva z obdobia existencie ČSR. Vo svojej dobe prinieslo pre rozvoj teórie a najmä praxe mnoho podnetov, ktoré sú dodnes inšpiratívne. Príspevok analyzuje vybrané reformné aktivity učiteľov v jednotlivých regiónoch Slovenska, niektoré aktivity smerujúce k založeniu pokusných škôl a vyučovaniu na pokusných školách, resp. snahu o vytvorenie ucelenej reformnej koncepcie.

Kľúčové slová

Reformné pedagogické hnutie, jednotná škola, pokusná škola, čítanie globálnou metódou, Za novú pedagogiku a výchovu.

Progressive Educational Movement as a Specific Paradigm in Teachers' Activities in Slovakia in the Period of the First Czechoslovak Republic

Abstract

The progressive educational movement is an essential part of the educational heritage of the period of the existence of Czechoslovakia. In its time it brought many stimuli to the development of the theory and practice, many of which are still inspiring. The paper analyzes selected reform activities of teachers in various regions of Slovakia, some of which led to the establishment of experimental schools and teaching in experimental schools, or rather to efforts to create a coherent reform strategy.

Keywords

Progressive educational movement, comprehensive school, experimental school, global reading method, new school and new education.

1 Úvod

Československá republika z rokov 1918–1938 už od svojich prvých mesiacov existencie kládla veľký dôraz na oblasť výchovy a vzdelávania. Popri oficiálnej školskej línii, pod vplyvom búrlivo sa rozvíjajúceho okolitého pedagogického sveta, sa postupne i v ČSR uchytili v podobe reformného pedagogického hnutia nové myšlienky, prinášajúce zmenu pohľadu na činnosť v klasickej škole.

Pod pojmom reformná pedagogika sa chápe „súhrnné označenie pre rôzne teoretické koncepcie a praktické snahy vytvárajúce modely – alternatívne školy. Boli rozvíjané hlavne v prvej polovine tohto storočia pedagogickými reformátormi, napr. J. Dewey, M. Montessoriovou, P. Petersenom a i., u nás V. Příhodom a i.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 187)

Prvé pokusné školy v našej novodobej pedagogickej histórii založili priekopníci reformného pedagogického hnutia, akými boli F. Bakule, F. Mužík, J. Bartoň, L. Švarc, F. Krch, L. Havránek, A. Bartoš, J. Sedlák, K. Žitný, Č. Janout a i. Aj keď ich činnosť nebola vzájomne koordinovaná, znamenali významný krok k ďalšiemu rozvoju pedagogiky i zdokonaľovaniu samotnej výchovno-vzdelávacej praxe. Na druhej strane boli i výhrady voči pokusným školám z hľadiska ich praktického dosahu na činnosť väčšiny škôl, ktoré vyslovil napr. Otakar Kádner: „Celkom nie je možné zamlčať, že výsledky týchto pokusných škôl nezodpovedali nadľudskej námahe ich zakladateľov a udržiavateľov a mali na prax priemernej obecnej školy u nás celkom nepatrný vplyv“ (Rýdl 1992, s. 14).

Prepracovanejší a jednotnejší charakter nadobudli pokusné školy v druhom desaťročí existencie ČSR, keď sa na čelo reformných snáh postavil Václav Příhoda a bola založená Škola vysokých štúdií pedagogických v Prahe (ŠVŠP), pri ktorej bola zriadená Reformná komisia. Václav Příhoda svoj návrh na zriadenie jednotnej vnútorne diferencovanej školy predstavil prvýkrát v ucelenej podobe v r. 1928 v článku „*Jednotná škola. Její možnosti dnes a zítra*“ v časopise Školské reformy. Navrhovaná škola sa mala v zásade stať inštitúciou, v ktorej sa „uniformita a stereotyp mali nahradiť flexibilitou a individuálnym prístupom, mala byť postavená podľa plánu školy spoločenskej a školy činné“ (Kasper, Kasperová 2008, s. 204). „Základným kameňom výstavby jednotnej školy musí byť možnosť dať každému žiakovi čo do množstva i čo do prepracovanosti také vzdelanie, aké môže žiak dosiahnuť podľa svojho nadania, podľa svojich záujmov a podľa svojich potrieb a snáh“ (Příhoda 1928,

s. 2). Komplexným vyjadrením Příhodových predstáv o zmene školy a charakteru činnosti v nej bola publikácia „*Racionalisace školství. Funkcionální organisace školské soustavy*“ (Praha, ORBIS 1930). Školu starého typu, ktorú autor hodnotil ako nepružnú a celý školský systém bol podľa neho prepojený len na základe zákonov a nariadení – teda zvonku, požadoval V. Příhoda nahradit školou s novými úlohami, tj. takou školou, ktorá by sa v čo najširšej miere približovala potrebám žiaka. Cieľom výchovy u V. Příhodu však nie je výchova individualít, bez ohľadu na spoločenské zretele a potreby, ale naopak: „Učitel preto individualizuje, aby mohol s úspěchom socializovat, chápe svojho chovanca preto, aby našel cestu, kterou by ho zaradil do školskéj a lidskéj společnosti“ (Příhoda 1930, s. 14). Charakteristickou črtou novej školy mal byť i jej pracovný charakter, ktorý mal viesť na rozdiel od tendencie všeobecného vzdelania k výchove budúceho človeka – špecialistu v príslušnom odbore. Cieľom výchovy v škole nového chápania podľa V. Příhodu mala byť i výchova „*sociálního gentlemana*“ (Příhoda 1930, s. 387), ktorého zo spoločenského hľadiska charakterizovali vlastnosti ako obetavosť, pomoc a spolupráca.

Myšlienky reformného pedagogického hnutia a idea jednotnej vnútorne diferencovanej školy II. stupňa našli svoj ohlas i u slovenských učiteľov. Tí, rovnako ako českí kolegovia, si uvedomovali aktuálnu potrebu zmien v práci učiteľa i činnosti školy ako celku a snažili sa o transfer reformných myšlienok do svojich škôl, resp. tried. Neostali však len pri pasívnom preberaní základných princípov pokusných škôl, ale snažili sa i sami aktívne prispieť k prehĺbeniu daného poznania.

2 Trnava

Najvýznamnejším neoficiálnym centrom reformného pedagogického hnutia na Slovensku sa stala Trnava a jej okolie. Samotná história reformného pedagogického hnutia v trnavskom regióne je spojená s pôsobením českej učiteľky Ludmily Žofkovej. V rokoch 1923–1927 učila na škole v Modre, kde používala diferencované vyučovanie zemepisu, dejepisu a slovenčiny. Po jej odchode sa v Trnave a v okolitom regióne, pod vedením českého učiteľa Františka Musila (1893–1969), žiaka Václava Příhodu a jeho neskoršieho spolupracovníka, začali postupne v praxi uplatňovať idey reformného pedagogického hnutia. Medzi jeho najvýznamnejšie publikácie, ako autora a spoluautora tohto obdobia, patria „*Prejavy. Pokus o celistvé vyučovanie*

a výchovu prejavovú v prvom školskom roku“ (1927), „Čítanie globálnou metódou“ (1930), „Prax na nižšom stupni“ (1937), (Pedagogická encyklopédia Slovenska. I., 1984, s. 597). „Ak bol dr. V. Příhoda ideovým vodcom a organizátorom školskej reformy v celoštátnom meradle, na Slovensku jeho najdôslednejším a najuvedomelejším pomocníkom bol Fraňo Musil“ (Miklovič 1969, s. 101). Patril k najvýznamnejším osobnostiam redakcie časopisu „Naša škola“, do čela ktorej sa dostal od 4. ročníka jeho vydávania, tj. v roku 1929.

2.1 Pedagogický seminár v Trnave

Príchod F. Musila do Trnavy na jeseň v roku 1931 znamenal aj začiatok organizovania vzdelávania učiteľov tohto regiónu prostredníctvom prednášok a seminárov, na ktorých vystupovali významné osobnosti pedagogického života daného obdobia. Po čase tieto stretnutia nadobudli oficiálny charakter v podobe Trnavského pedagogického seminára, založeného v septembri 1934, ktorý predstavoval dobrovoľné združenie učiteľov a priaznivcov reformného pedagogického hnutia daného regiónu. Šírenie a získavanie poznatkov sa na pedagogickom seminári realizovalo najmä prednáškovou činnosťou, ktorá sa vhodne dopĺňala organizovaním exkurzií na pokusné školy, ktoré v praxi vyučovali novými metódami, praktickými kurzami, výstavami, informáciami o najnovšej pedagogickej literatúre, zapájaním učiteľov do výskumnej činnosti a pod. Pedagogický seminár v Trnave pôsobil počas štyroch školských rokov – do škol. r. 1937/1938 a zorganizoval mnohé podujatia. Medzi prednášajúcimi nájdeme mnohé vynikajúce osobnosti, ktoré sa prišli podeliť s trnavskými učiteľmi o svoje teoretické poznatky i praktické skúsenosti z výučby: Stanislav Velinský (individuálnizácia metód), Václav Příhoda (psychológia učenia, nový obsah vyučovania), Stanislav Vrána (učebné metódy), Josef Tvrďý (ideológia novej pedagogiky, Masaryk a Slovensko), Ludmila Žofková (vyučovací jazyk na národnej škole), Sergej Hessen (školská reforma v cudzine a v ČSR), Jozef Cíger Hronský (literatúra pre mládež).

2.2 Pokusné školy v Trnave a okolí

Zo školských inštitúcií v Trnave sa sídlom praktického reformne orientovaného „pokusníctva“ stala Štátna meštianska chlapčenská škola, keď od roku 1933 „tu začali zriaďovať namiesto tradičných tried odborné učebne, zaviedli metódy individualizácie a samoučenia“ (Janus 1997, s. 11).

V prvých rokoch tejto svojej činnosti pokusná škola pracovala na základe diferenciacie žiakov podľa prospechu. Avšak tento princíp diferenciacie sa neosvedčil a tak už od školského roku 1935/1936 sa ustúpilo od takéhoto triedenia žiakov a začala sa presadzovať nová diferenciacia – podľa záujmu žiakov. Žiakom prvého a druhého ročníka pred začatím školského roka boli ponúknuté záujmové aktivity, ako hra na husle, alebo práca v kluboch s rôznym zameraním, ktoré sa schádzali jedenkrát týždenne na 2 hodiny a mali svoj špecifický pracovný program: zborová recitácia, nemecký jazyk, zborový spev, modelárstvo, telovýchovné aktivity, skautské hnutie, spoločenské aktivity, dramatické umenie, zemepis.

Pre žiakov 3. a 4. ročníka sa diferenciacia podľa záujmu žiakov umožňovala prostredníctvom ponúknutých voliteľných predmetov (francúzsky jazyk alebo anglický jazyk), ktoré sa kombinovali buď s nepovinným predmetom (tesnopis), alebo s jedným z rozširujúcich predmetov (prírodopis, kreslenie, fyzika, meranie). Vyučovanie, ktoré prebiehalo v učebniach špecializovaných podľa jednotlivých predmetov, sa riadilo princípmi individualizácie a samoučenia, na základe postupu žiaka v učení prostredníctvom návodných textov. To umožňovalo žiakovi uplatniť si individuálne tempo, učiteľovi korigovať návodné texty podľa stupňa zvládnutia učiva a schopností žiaka, ale aj napr. prácu v kolektíve – skupinové riešenie stanovených problémov, spoločné vyhodnocovanie spracovaných úloh.

Z okolia Trnavy je známa ešte jedna významná škola, aj keď nebola oficiálne ustanovená ako pokusná škola. Bola to Rímsko-katolícka ľudová trojtriedna škola v Majcichove, ktorú viedla významná osobnosť, známa z činnosti počtovej sekcie trnavského pedagogického seminára, Michal Kopčan (1885–1947). Vychádzajúc z myšlienok V. Příhodu vyučoval M. Kopčan v duchu globálneho prístupu na elementárnom stupni školy, „kde globálne čítanie a písanie prechádzalo nenápadne v psychologicky pojaté počty alebo do živé prvouky s grafickými a hudobnými prejavmi žiakov“ (Miklovič 1969, s. 110). Popri tom presadzoval individuálny prístup a prácu žiakov organizoval na základe aktívnej tvorivej činnosti. K uznaniu majcichovskej školy medzi učiteľskou verejnosťou prispela svojou činnosťou i Kopčanova spolupracovníčka Katarína Boboková, ktorá sa venovala najmä problematike vyučovania slovenského jazyka. Realizovala skupinové čítanie nie pomocou klasických čítaniek, ale prostredníctvom vybraných kníh pre deti

a mládež. Sledovala tým rozvoj nielen čítacích schopností, ale aj dosiahnutie emocionálneho precítenia textu a estetického zážitku. Žiaci boli podľa úrovne schopnosti čítania rozdelení do 4 skupín a K. Boboková sa striedavo venovala každej skupine, zatiaľ čo ostatné skupiny pracovali samostatne.

K prvým pokusným školám na Slovensku patrila i pokusná diferencovaná meštianska škola dr. I. Déra v Malackách. Pokusné vyučovanie v nej bolo v prvej triede zavedené v školskom roku 1932/1933 a v roku 1935 pokusnými už boli všetky triedy na tejto škole. K prepájaniu výchovy individuálnej – prostredníctvom deľby práce a individuálnej zodpovednosti za plnenie pridelených úloh – s výchovou ku kolektívu malo slúžiť i vydávanie žiackeho časopisu „Naše hlasy“, ku ktorému si žiaci, okrem prepisovania textu na blany, zabezpečovali všetky nevyhnutné činnosti vlastnými silami – finančné zabezpečenie, tlač, viazanie, distribúcia, predaj a pod. Žiacký kolektív mal významnú úlohu aj pri sankcionovaní niektorých priestupkov formou pokarhania, straty funkcie, zbavenia volebného práva, či až zákazom účasti na spoločných hrách. Tieto sankcie boli vyhlasované na spoločných žiackych zhromaždeniach. Na základe diferenciácie, ktorá sa uskutočňovala prostredníctvom rôznych diagnostických metód – testov, diktátov, ústnych skúšok a pod., sa žiaci členili do pracovných skupín, ktoré mali prispôbené učebné osnovy s rôznym stupňom náročnosti úloh a podielu individuálnej práce, skupinovej práce a práce pod vedením učiteľa.

Učivo bolo spracované vo forme programov, kde dominantnú úlohu mali problémové metódy, ktoré mali za cieľ rozvíjať samostatné myslenie, hľadať individuálne cesty pri riešení úloh, pestovať schopnosť práce s literatúrou. Samozrejme, že oproti individuálnej práci boli zámerne rozvíjané i kolektívne formy výučby, ako napr. zborové recitácie, hranie divadelných hier, telocvičné akadémie, spoločné oslavy významných sviatkov. Jednými z pozorovaných výsledkov u žiakov vyplývajúcich z takto realizovanej výučby boli „zväčšená samostatnosť a sebaistota v styku s úradmi, a aj viac porozumenia pre verejne prospešné ustanovizne“ (Špánik 1935a, s. 172–173). Činnosť pokusnej školy v Malackách bola v záujme pozornosti učiteľov z okolia Trnavy, ktorí sa formou exkurzií presviedčali o opodstatnenosti reformných snáh i v slovenskej pedagogike, rovnako jej prácu sledovala i Pedagogická spoločnosť slovenská so sídlom v Bratislave.

2.3 Prvý zjazd priateľov školskej reformy na Slovensku

Fraňo Musil zorganizoval aj 1. zjazd priateľov školskej reformy na Slovensku, ktorý sa konal 8. júna 1935 v Trnave. Predsedom zjazdu a hlavným referujúcim bol Václav Příhoda, ktorý svoj príspevok venoval nasledovným témam: prirodzená situácia a reakcia vo vyučovaní, zdynamizovanie školy zo stránky vnútornej i vonkajšej, motivácia a jej pomer k vyučovacím predmetom, význam globalizácie a individualizmu pre praktický život. Na zjazde vystúpili i zástupcovia prvej pokusnej meštianskej školy v Malackách. Riaditeľ školy V. Lízner v referáte „K praxi na pokusnej škole v Malackách“ hodnotil skúsenosti z dvojročného obdobia činnosti tejto pokusnej školy, ako i výhody a nevýhody práce v oblasti pokusných škôl na Slovensku. K. Rakušan, odborný učiteľ pokusnej školy v Malackách, referoval neskôr v jednej zo sekcií o osnovách počtov na tejto škole.

K hlavným referátom patrili napr. aj príspevok Františka Musila s názvom „Reformy na normálnych školách“, v ktorom sa zaoberal návrhmi na zlepšenie vyučovacích výsledkov, či referát O. Horáka o pokusných školách v Zlíne a pod. Ďalšími témami vystúpení delegátov zjazdu boli: diferenciácia na ľudových školách, samoučenie na menejtriednych školách, klasifikácia prospechu, diagnostické testovanie, skúsenosti so žiakou samosprávou. Rokovanie zjazdu sa po odznení hlavných referátov rozdelilo do dvoch sekcií. Prvá, pod vedením V. Příhodu, sa zaoberala otázkou vyučovacieho jazyka a vystúpenia priaznivcov reformných pedagogických snáh na Slovensku sa orientovali na problematiku globálneho čítania, globálneho písania, samovyučovania materinského jazyka, slohu, zborovej recitácie. Druhá sekcia, ktorú viedol K. Rakušan, mala za úlohu venovať sa reformným snahám v ostatných predmetoch. Referáty sa dotýkali počtov, reálií, zemepisu, čítania, písania, kreslenia a pod. Prvý zjazd priateľov školskej reformy na Slovensku, ktorého „sa zúčastnilo 250 učiteľov a učiteľiek“ (Špánik 1935b, s. 140) z celého územia Slovenska, aj keď prevahu mali zástupcovia západnej časti územia Slovenska, po prednáškach, referátoch a diskusiách, sa na záver svojho rokovania uzniesol na nasledovnej rezolúcii:

„1. Reformy didaktické sa na slovenských školách osvedčujú. Je treba, aby boli plánovito organizované a podporované. Nutné je vybudovať ucelenú sieť reformných škôl na Slovensku.

2. Žiadame, aby diskusie o reformách diali sa vecne a kritiky neboli osobné.

3. Žiadame, aby boli podniknuté kroky k zjednodušeniu pravopisu“ (Jusko 1934/35, s. 319).

Okrem teoretických úloh sledoval zjazd reformistov aj praktickú stránku tohto celoslovenského stretnutia – zjednotiť roztrúsených učiteľov-reformistov a vytvoriť jednotné hnutie zástancov reformného pedagogického hnutia na Slovensku, s cieľom optimalizácie každodenného života školy.

3 Prejavy reformného pedagogického hnutia v prešovskom regióne

Učitelia z prešovského regiónu sa najmä zásluhou školských inšpektorov Eudovíta Hrnčiara a Rudolfa Mereša zúčastňovali na exkurziách v pokusných školách, akou bola napr. exkurzia do Zlína a Brna v dňoch 26. apríla až 2. mája 1936. „Cieľom výpravy bolo oboznámiť sa s pracovnými metódami reformných škôl, skúmať tam organizáciu školského života a oboznámiť sa s celkovou pedagogickou a didaktickou tendenciou na spomenutých školách“ (Gmitro, 1936, s. 2). Inšpirovaní príkladom z Trnavy, vytvorili si prešovskí učitelia pre šarišský región pod vedením uvedených školských inšpektorov 23. septembra 1937 reformnú sekciu učiteľov, ktorej úlohou bolo študovať a presadzovať myšlienky z reformných pokusných škôl a organizovať prednášky najvýznamnejších osobností reformného pedagogického hnutia, ako boli V. Příhoda, S. Vrána, J. Tvrďák a i.

3.1 Za novú pedagogiku a výchovu – reformná koncepcia V. Stuchlíka

V Prešove a neskôr v Bratislave pracoval český pedagóg Václav Stuchlík, ktorý svojou špecifickou koncepciou s názvom „Za novú pedagogiku a výchovu“, prispel k rozvoju reformného pedagogického hnutia v prešovskom regióne. Vo svojej koncepcii vychádzal z prirodzenej výchovy, ktorú podľa neho reprezentuje ľudová výchova. Jej základom je prirodzený výchovný pomer, ktorého hlavnými črtami sú:

- a) prirodzená aktívna účasť žiaka na výchovnom procese, založená na jeho uvedomení si potreby výchovy vlastnej osobnosti;
- b) výchovné ciele zodpovedajúce duševnej vyspelosti žiaka;
- c) „intímny“ pomer učiteľa k učebnej látke, prejavujúci sa silným citovým prízvukom učiteľa pri vyučovaní, čo umožní žiakovi vidieť priame „prežívanie výchovných príkladov“ učiteľom a výrazne kladne ovplyvní žiakové osvojovanie si predkladaných hodnôt a stotožňovanie sa s nimi. „To je môj cieľ, aby si prirodzená výchova nadobudla domovské právo aj v škole, aby

sa škola stala v kultúrnom živote činiteľom, akým môže byť a tým byť musí“ (Stuchlík 1935b, s. 23).

Protikladom tejto prirodzenej výchovy bola Stuchlíkovi výchova umelá, do ktorej radil aj školskú výchovu, pretože nezachováva horeuvedené atribúty prirodzenej výchovy. A preto aj pedagogická teória mala pri tvorení svojho systému vychádzať práve z prirodzenej výchovy, pri ktorej sú dosahované oveľa kvalitnejšie výchovné výsledky, než pri školskej výchove.

Druhým dôležitým princípom jeho novej pedagogiky bolo jej obsahové chápanie, ktoré dával do protikladu s vtedajším zameraním sa len na vonkajšiu formu výchovných javov. Do tohto obsahového chápania zahŕňal Stuchlík aj pomoc ostatných vied, ktorých znalosti sú nevyhnutné pre kvalitné riadenie výchovných procesov – psychológie, biológie, etiky a pod. V tejto súvislosti poukazoval Stuchlík aj na závažnú úlohu správnej životosprávy ako jedného z predpokladov pre normálny vývoj človeka, na úlohu včasnej prevencie proti chorobám.

Pri realizácii tejto svojej koncepcie prirodzenej výchovy priorita mala byť kladená hlavne na školskú výchovu, predovšetkým na jej vnútornú racionalizáciu, pretože, ako vysvetľoval sám Václav Stuchlík, „lebo tú je možno uskutočňovať aj na ostatnej dedine s najjednoduchšími pomôckami. Prepychové pomôcky a najmodernejšie zariadenie školské nemôže mať dnes každá škola, ale len na učiteľovi záleží, či vládze uskutočniť racionalizáciu vnútornej práce pri nezmenenej vonkajšej organizácii“ (Stuchlík, 1935a, s. 2). Presadzovanie tejto vnútornej racionalizácie sa nemalo uskutočňovať dogmaticky, ale prostredníctvom riešenia zásadných otázok výchovy, jej aktuálnych problémov, teoretických východísk, na báze dialógu s učiteľmi i ostatnými čitateľmi.

K ucelenému vyjadreniu pedagogických názorov V. Stuchlíka slúžilo vydávanie publikácií v edícii „Za novú pedagogiku a výchovu“. Jej vydateľský program obsahoval nasledovné tituly: „*Pedagogické vedy*“ (1934), „*Obecná pedagogika*“ (1935), „*Obecná didaktika*“ (1936). Ich poslaním týchto publikácií nebolo len oboznamovať čitateľov s predkladanými názormi, ale najmä podnietiť ich k štúdiu vlastnej praktickej výchovnej činnosti a na tomto základe zhodnotiť správnosť opublikovaných reformných pedagogických názorov. Vydané publikácie sa zaoberajú uvedenou problematikou na 434 stranách a všetky diely boli vydané vo vlastnom náklade autora a za podpory jeho študentov.

Najvýraznejším informačným zdrojom v akcii „*Za novú pedagogiku a výchovu*“ (ďalej ZNPav) bol časopis s rovnakým názvom ako celá akcia, s podtitulom List Obce racionálnej výchovy. Jeho vydavateľom a redaktorom bol Václav Stuchlík. Časopis vychádzal štyrikrát v roku (marec, jún, september, december), od apríla 1935 – prvé číslo vyšlo v apríli a nie v marci – do septembra 1938 (spolu 15 čísel). Časopis bol prevažne určený odborným pedagogickým pracovníkom a učiteľom. Cieľom vydávania časopisu bolo vysvetľovať pedagogické reformné názory Václava Stuchlíka a členov neskôr vzniknutej Obce racionálnej výchovy, propagovať celú reformnú akciu, ziskávať nových sympatizantov s týmto smerom, aktuálne dopĺňať informácie knižných titulov, ktoré boli plánované na vydávanie v rámci celej reformnej akcie, ako aj praktická aplikácia teoretických názorov z prezentovanej pedagogickej teórie.

Okrem toho sa časopis chcel zamerať aj na informovanie o vydávaní najnovších publikácií z oblasti výchovy, rovnako však za dôležité považoval aj vracať sa „do minulosti k takým literárnym zjavom, ktoré usmerňovali vychovávateľskú prítomnosť“ (Stuchlík 1935a, s. 2). Široko koncipovaný zámer tohto časopisu sa javí aj z hľadiska záberu otázok, ktoré sa mali týkať školskej, rodinnej i mimoškolskej výchovy.

Pre rozvoj celej akcie *Za novú pedagogiku a výchovu* hrala významnú úlohu Obec racionálnej výchovy, ako voľné združenie pedagogických pracovníkov, ktoré vzniklo v júni r. 1935. O jej vzniku informoval časopis vo svojom 4. čísle, kde bol stanovený aj jej cieľ: „Riešiť praktické pedagogické otázky pod zorným uhlom pedagogických zásad, vzniklých z vedeckých prác Obce racionálnej výchovy, lebo je potrebné uvedomiť si to, že každý sebamenší výchovný počin je treba riadiť z hľadiska vedeckého“ (Stuchlík 1935c, s. 64).

V. Stuchlík nepatril k vedúcim osobnostiam nášho pedagogického myslenia svojej doby a i tak si zvolil náročnú úlohu – vypracovať celkovú novú koncepciu pedagogiky. Podujal sa na to ako zapálený a obetavý učiteľ, schopný pozrieť sa na pedagogickú vedu novým pohľadom cez princípy reformného pedagogického hnutia, snažil sa poskytnúť impulzy pre zmenu školy a výchovy detí. Tento Stuchlíkov zámer i z dnešného pohľadu treba hodnotiť zvlášť vysoko. Nič na tom nemení ani skutočnosť, že nakoniec nenašiel nasledovníkov a nestretol sa s priaznivým prijatím svojej celkovej koncepcie.

4 Reformná pedagogická činnosť v Košiciach a okolí

Spočiatku sa návštevy zlínskych škôl obmedzovali na 2–3dňové hospitácie. Z košického okresu bol najagilnejším propagátorom a organizátorom takýchto spočiatku krátkodobých návštev Martin Orišek, školský inšpektor pre obvod Košice II. Významným počínom preto bola dohoda, v ktorej riaditeľ S. Vrána a zlínski učitelia súhlasili s predĺžením hospitácií slovenských učiteľov na dĺžku jedného mesiaca. Štruktúra hospitácie sa tak obohatila i o praktické vyučovanie slovenských učiteľov na týchto školách a obsah mesačnej hospitácie pozostával z teoreticko-praktickej trojtýždňovej prípravy a týždenného priameho vyučovania na zlínskych pokusných školách za prítomnosti domáceho učiteľa. Nezanedbateľným momentom pri týchto mesačných študijných stážach slovenských učiteľov bola i skutočnosť, že Referát MŠaNO v Bratislave pre tento účel udeľoval učiteľom platenú študijnú dovolenku.

K učiteľom-reformistom v Košiciach patrili napr. Anton Siegfried, ktorý od začiatku škol. r. 1934/1935 začal na tunajšej dievčenskej meštianskej škole vyučovať pomocou metódy individuálneho samoučenia. Žiačky rozdelil na základe testov do dvoch skupín (A a B) a každej z nich bola prispôbena učebná látka. Pre nedostatok učebníc boli návod a úlohy, rozdelené osobitne do dvoch skupín, zadávané na tabuľu a individuálne spracovávané žiačkami. Po zvládnutí učiva nasledoval kontrolný test a v každom štvrtroku skúšobné testy. Takýto prístup zvolil A. Siegfried pri výučbe predmetov III. odboru, tj. počtov, merania a čiastočne i pri kreslení. Individualizácia pri zvládaní učiva bola striedaná kolektívnou výchovou, ktorej zámerom bolo dbať na spoločné ciele, prácu v prospech celého kolektívu a dávala možnosť vyniknúť žiačkam zo slabšej skupiny v iných školských aktivitách, než v uvedených predmetoch. Tomuto cieľu slúžila i činnosť žiackej samosprávy.

Na Židovskej ľudovej škole v Košiciach sa učiteľ Rudolf Spira sa pokúšal diferencovať výučbu pri vyučovaní slovenského jazyka. Tí žiaci, ktorí zvládli učivo a správne vypracovali kontrolný test, pokračovali podľa návodu samostatným štúdiom. Pre žiakov, ktorí v teste neuspeli, boli určené hodiny na spoločné opakovanie. Pre slabších žiakov, ktorí ani po tomto opakovaní nezvládli predpísanú učebnú látku, zriadila žiacka samospráva podporné vyučovanie. Jeho podstatou bola pomoc najlepších žiakov, ktorí sa striedali po mesačných intervaloch, slabším žiakom. Pomoc sa vykonávala podľa základných prvkov učiva, ktoré spracoval R. Spira. Žiacka samospráva na ško-

le pozostávala z dvoch starostov, zvlášť pre chlapcov a zvlášť pre dievčatá a jej ďalšími členmi boli: knihovník, pokladník, zástupca pre podporné vyučovanie, pre časopisy, pre šatne, členovia športovej rady, kontrolór poriadku a čistoty, členovia žiackeho súdu. Samospráva bola volená každý mesiac, po správach jednotlivých zástupcov žiakov o svojich oblastiach. Starostovia boli volení verejnou voľbou, ostatní členovia samosprávy tajným hlasovaním. Dvakrát, alebo trikrát v týždni sa ranné vyučovanie začínalo rozprávaním žiakov o prežitých príhodách, udalostiach z okolia, resp. aktuálnymi správami z domova i zo sveta.

5 Záver

Reformné pedagogické hnutie v období existencie Československej republiky poukázalo na bohatosť a rôznorodosť výchovno-vzdelávacích metód a prístupov, ktoré používali vo svojej každodennej činnosti učitelia – propagátori tohto hnutia. Ich práca nebola výsledkom príkazov z nadriadených školských orgánov, naopak, bola prejavom ich vlastného záujmu o skvalitňovanie výchovno-vzdelávacieho procesu, ich snahy o vlastný odborný rast, ich úsilia priblíženia školy každodennému životu. Mnichovské udalosti a roky II. svetovej vojny prerušili sľubne sa rozvíjajúcu činnosť učiteľov v Čechách i na Slovensku a znamenali vlastne zánik všetkých pokusných škôl a tried.

Zavedenie pokusných škôl na Slovensku nebol proces automatický, ktorý prijali všetci učitelia s nadšením a pochopením. Tak, ako pri všetkých reformách, meniacich starý, zaužívaný systém práce, i pri presadzovaní reformných myšlienok bolo nutné vynaložiť nemálo úsilia pre možnosť ich pokusného overovania v jednotlivých školách, resp. aspoň v triedach škôl na Slovensku.

Po ukončení vojny sa stredom záujmu stala celková orientácia československej školy, ktorá sa dostala pod vplyv sovietskej koncepcie. Pokusy o obnovenie myšlienok reformného pedagogického hnutia z obdobia predvojnovkej ČSR stroskotali na politicky presadenej línii štátnej jednotnej školy, vnútorne nediferencovanej. Víťazstvom socialistických ideí sa radikálne zmenil pohľad i na reformnú pedagogickú aktivitu, ktorá sa začala hodnotiť z pozície nepriateľskej koncepcie. Nezaslúžená kritika, ktorá bola vyjadrená najmä začiatkom 50. rokov, vopred odsúdila akékoľvek snahy, ktoré by mohli viesť k oživeniu tak potrebného pokusníctva na školách.

Spoločensko-politické premeny po novembri r. 1989 opäť umožnili diferenciáciu školských inštitúcií a pohľadov na výchovu a vzdelávanie. Reformné pedagogické hnutie i dnes môže byť inšpiráciou pri snahách o premenu klasickej školy a vyučovania.

Literatúra

- GMITRO, Š. Exkurzia učiteľov na reformné školy v Zlíne a v Brne. *Šariš*, 1936, roč. 7, č. 19, s. 2–3.
- JANUS, H. Z histórie nášho školstva. Reformné hnutie. *Učiteľské noviny*, 1997, č. 24, s. 11.
- JUSKO, A. Prvý zjazd slovenských reformistov. *Naša škola*, 1934/1935, roč. 10, s. 318–319.
- KASPER, T.; KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008.
- LUKÁČ, E. *Reformné pedagogické hnutie v období ČSR a jeho prejavy na Slovensku*. Prešov: Filozofická fakulta PU, 2002.
- MIKLOVIČ, E. Reformné pedagogické hnutie v Trnavskom okrese. In *Zborník Pedagogickej fakulty v Bratislave so sídlom v Trnave. Pedagogika V*. Bratislava: SPN, 1969, s. 91–113.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995.
- PŘÍHODA, V. Jednotná škola. Její možnosti dnes a zítra. *Školské reformy*, 1928, roč. 10, č. 1, s. 1–8.
- PŘÍHODA, V. *Racionalisace školství. Funkcionální organizace školské soustavy*. Praha: Orbis, 1930.
- RÝDL, K. *Tradice a současnost alternativního pedagogického hnutí v ČSR a ve světě*. Prešov: Metodické centrum, 1992.
- STUCHLÍK, V. Priatel'ia. *Za novú pedagogiku a výchovu*, 1935, roč. 1, č. 1, s. 1–3.
- STUCHLÍK, V. *Za novú pedagogiku a výchovu. II. diel: Obecná pedagogika*. Prešov: tlačou F. Bartoša v Přerově, 1935.
- STUCHLÍK, V. Správy. *Za novú pedagogiku a výchovu*, 1935, roč. 1, č. 4, s. 64.
- ŠPÁNIK, J. Prvá pokusná škola slovenská. *Pedagogický zborník*, 1935, roč. 2, č. 5–6, s. 167–173.
- ŠPÁNIK, J. Zjazd priateľov školskej reformy v Trnave. *Pedagogický zborník*, 1935, roč. 2, č. 4, s. 140–141.

Kontaktní adresa

Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD.
Ústav pedagogiky, andragogiky a psychológie
Fakulta humanitných a prírodných vied
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
e-mail: eduard.lukac@unipo.sk